

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De developmental audit

Een andere kijk op diagnostiek

Mattias Bouckaert, Ann Ghilain, Hendrik Van Moorter & Kathleen Smeers

'It's frequently more important to know what kind of patient has the disorder than to know what kind of disorder the patient has' (Norcross, 2002, p.6).

In de meeste handboeken over psychodiagnostiek lees je in de inleiding dat diagnostiek verwijst naar het Griekse 'dia-gignoskein': volledig of 'door en door kennen'. Wie verder bladert, merkt echter dat dit 'door en door kennen' relatief is. Globaal leest de inhoudsopgave meestal als een opsomming van diagnoses uit de DSM-IV. Aandacht gaat uit naar het meten van stoornissen zoals ADHD, autisme en depressie. Het bredere netwerk rond de cliënt wordt meestal in beperkte mate in beeld gebracht.

Wie op zoek gaat naar systemische en competentiegericht diagnostische instrumenten of modellen, is snel uitgekeken. Ook in onze eigen residentiële voorzieningen voor hulp aan kinderen en jongeren met ernstige gedragsproblemen merkten we deze moeilijkheid. We zijn ervan overtuigd dat een jongere en zijn netwerk er vaak het meest aan hebben als we hen helpen hun bestaande eigen krachten te herontdekken en die vaker in te zetten. Onze behandelplannen worden beslist effectiever als ze meer geënt zijn op het levensproject en de competenties van cliënten en hun context. Maar hoe doe je dat, die krachten in beeld brengen? Het zijn immers de problemen die, net als zwarte gaten, alle aandacht naar zich toe zuigen. En het netwerk lijkt vaak afwezig of verbrokkeld.

Op zoek naar inspirerende diagnostische modellen kwamen we uit bij de 'developmental audit'. In dit artikel starten we met een beschrijving van dit diagnostisch model, waarna we het proces en de resultaten van een audit illustreren met een casus. We sluiten af met een bespreking van de sterktes en zwaktes van het model.

Veerkracht als fundament

De developmental audit werd ontwikkeld door Reclaiming Youth International. Deze Amerikaanse beweging van onderzoekers en praktijkmensen uit jeugdhulp en onderwijs bouwt verder op het werk van pioniers als Redl en Whineman (1951, 1952) en Bronfenbrenner (1979). Centraal in hun denken staat de 'circle of courage', het beste te vertalen als de cirkel van veerkracht (Brendtro, Brokenleg, & Van Bockern, 1990/2002).

De cirkel van veerkracht ambieert een allesomvattend model te zijn in de ontwikkeling van veerkracht bij kinderen en jongeren en kent toepassingen in onderwijs, residentiële jeugdhulp, conflicthantering en recenter in diagnostiek.

Een allesomvattend model over ontwikkeling van veerkracht, terwijl er jaarlijks ongeveer 70.000 artikelen verschijnen in wetenschappelijke tijdschriften over psychologie. Dat is geen geringe ambitie! Hoe is men dan toch tot dit model gekomen? Om niet te verdwalen in de massa kennis zocht Reclaiming Youth naar die inzichten die vanuit verschillende invalshoeken tegelijkertijd bevestigd worden. Ze maakten daarbij gebruik van het zogeheten wezenlijke of fundamentele criterium (Brendtro, Mitchell, & McCall, 2009). Een inzicht voldoet aan dit criterium als het bevestigd wordt vanuit de volgende invalshoeken: (1) biologie en neurowetenschappen, (2) menswetenschappen als psychologie, sociologie, antropologie of economie, (3) ervaring van praktijkwerkers en de inzichten van pioniers in de jeugdhulp en (4) de waarden en kennis van verschillende culturen.

Vier ontwikkelingsdimensies doorstonden deze toets, en samen vormen ze de cirkel van veerkracht. Deze vier ontwikkelingsdimensies bestaan volgens de auteurs uit universele behoeften, zowel bij kinderen en jongeren als bij volwassenen. Het gaat om de behoefte aan verbondenheid, aan zelfontplooiing, aan autonomie en aan altruïsme.

Mensen hebben behoefte aan verbondenheid, aan relaties met steunende figuren. We hebben er behoefte aan ons geborgen te weten, te merken dat anderen zich om ons welzijn en onze veiligheid bekommeren, ook in tijden van stress en tegenslagen en bij mislukkingen. Mensen hebben behoefte zich verbonden te voelen, zich aanvaard en gedragen te weten door een grotere groep van gezin, buurt en samenleving.

Mensen hebben behoefte aan zelfontplooiing, het ontwikkelen van kennis en vaardigheden. We genieten ervan talenten zoals sport en creativiteit te ontplooiën.

Mensen hebben behoefte aan autonomie, behoefte om eigen ideeën te ontwikkelen en te verdedigen, ook wanneer die botsen op loyaliteiten of groepsdruk. We hebben er behoefte aan zelf belangrijke beslissingen over ons eigen leven te kunnen nemen.

Mensen hebben behoefte aan altruïsme, om ook zelf iets voor anderen te kunnen betekenen.

Een omgeving die oog heeft voor deze vier universele basisbehoeften laat mensen uitgroeien tot veerkrachtige, weerbare personen. Goede diagnostiek van het individu en diens omgeving dient zich dan ook op deze vier domeinen te focussen.

De cirkel van veerkracht werd ontwikkeld voor kinderen en jongeren. Toch is ze herkenbaar in alle levensfasen. Een goed woon- en zorgcentrum voor bejaarden zal ervoor zorg dragen dat familie betrokken blijft, dat er uitdagende activiteiten zijn, dat bewoners de kans hebben om eigen keuzes te maken in bijvoorbeeld kamerinrichting of maaltijden, en dat er gezocht wordt naar manieren om iets met de levensverhalen en levenswijsheid van mensen te doen. Of vertaald naar de arbeidsmarkt klinken dan de thema's als 'fijne collega's' en 'persoonlijke ontplooiingskansen', 'coaching in plaats van sturing van bovenaf' en 'maatschappelijk verantwoord ondernemen'.

De kans dat u bij het lezen van het lijstje van universele behoeften van uw stoel viel, is klein. Het verfrissende van de cirkel van veerkracht zit vooral in de brede waaier van evidentie die auteurs aanhalen (Brendtro et al., 2009). Zowel archeologie, biologie, sociologie en antropologie passeren de revue. Wist u bijvoorbeeld dat archeologen skeletten vonden van ernstig kreupele voorouders-primaten op volwassen leeftijd, een teken dat er iemand voor hen zorgde? Of dat baby's van tien maanden liever met een lief robotspeelgoedje spelen, dan met een robotspeelgoedje dat andere speelgoedjes omver duwt (altruïsme) (Hamlin, Wynn, & Bloom, 2008)? Dat de prairiewoelmuis wel een betrouwbare partner en vader is, en de sterk verwante bergwoelmuis helemaal niet, en dat het belangrijkste verschil tussen beide de hoeveelheid van het hormoon oxytocine is, een hormoon dat ook in menselijke relaties een belangrijke rol speelt (verbondenheid) (Ratey, 2002)? De zijsprongen naar andere menswetenschappen en de onderbouwing vanuit enerzijds neurobiologisch onderzoek rond de rol van de amygdala, plasticiteit van het brein en spiegelneuronen, en anderzijds vanuit het werk van pioniers in de jeugdhulp als Korczak (1919, 1929) en Montessori (1967), vormen een boeiende combinatie.

De verwijzingen naar culturele evidentie en eeuwenoude wijsheid van culturen is zonder twijfel het meest betwistbaar. We weten bijvoorbeeld dat niet elke cultuur evenveel belang hecht aan autonomie (Hofstede & Hofstede, 2005). Brendtro zal hier argumenteren dat ontwikkeling verstoord raakt wanneer culturen een van de dimensies uit de cirkel te sterk verwaarlozen of te veel accentueren. Zo laten de auteurs zich geregeld kritisch uit over het feit dat naar hun mening volwassenen in de Amerikaanse samenleving te weinig aanwezig durven zijn in de leefwereld van jongeren, zodat jongeren dan maar op zoek gaan naar verbondenheid in bendes en virtuele netwerken. 'Peers do not become the primary source of emotional support because this is normal but because adults are no longer key players in their world [...]. The question is not *what is wrong with today's youth?* But rather *where have all the elders gone?*' (Brendtro et al., 2009, p.2-3).

Problemen in de ontwikkeling van kinderen en jongeren, of in functioneren van volwassenen, ontstaan volgens dit model wanneer de omgeving er niet in slaagt om deze behoeften op te merken (sensitiviteit) en/of te beantwoorden (responsiviteit). Kindfactoren als ADHD of autisme zijn in deze visie natuurlijk relevant, maar secundair: de hamvraag is of deze factoren leiden tot verstoring van de relatie tussen kind en context. De onderzoeksgroep schuwt hier de controverse niet, door slogans te stellen: 'ODD, ADD, OCD, NLD... There is only one major diagnosis: EDD or education deficit disorder. Instead of focus on the disease in the child, focus should be on the disease in the ecology' (Brendtro, 2009). Er wordt tijdens een audit dan ook uitgebreid contact gezocht met verschillende netwerkfiguren, om een beeld te krijgen van de ecologie van het kind. Deze ideeën vinden hun wortels in het denken van Bronfenbrenner (2005) en zijn onsterfelijke uitspraak dat psychologen zich te veel bezighielden met het gedrag van kinderen in een vreemde laboratoriumsituatie, bij een vreemde onderzoeker, voor een zo kort mogelijke periode.

Het lijkt op het eerste zicht vreemd en onwennig: kunnen vier ontwikkelingsdimensies volstaan om een voldoende breed, werkbaar beeld te geven van de ontwikkeling van een kind, met voldoende aangrijpingspunten voor een handelingsplan? Zijn al het jargon, al de differentiaal-diagnostische overwegingen waarover we graag gewichtig doen, misschien minder belangrijk dan deze vier basisdimensies? Snoeien doet weliswaar bloeien, maar gooit men hier niet te veel weg? Tegelijkertijd heeft het iets verfrissends om deze ogenschijnlijk eenvoudige bril op te zetten. Welke ouder of opvoeder zou niet tekenen voor een jongere die vertrouwen kan geven aan anderen, investeert in het ontplooien van zijn talenten, eigen

ideeën kan ontwikkelen en verdedigen, en zorg toont voor anderen? Het voelt vreemd, zoals in een klein autootje zitten terwijl je een grote 4x4 gewoon bent. Weg is de bescherming van jargon, van vele pagina's tekst, waarin de essentie verdrinkt. Maar misschien merk je wel dat je er met je kleine autootje soms sneller bent en vooral minder verbruikt!

De audit concreet

Triangulatie als basisprincipe De klassieke manier van betrouwbaarheid opbouwen binnen diagnostiek is het werken met goed gevalideerde vragenlijsten of andere instrumenten. De developmental audit kiest voor een andere aanpak en noemt deze aanpak trianguleren, een term uit de onderzoeksmethodologie en niet te verwarren met de klassieke 'triangulatie' in het systeemdenken. Men gaat er vanuit dat je als onderzoeker de essentiële patronen te pakken krijgt door te zoeken naar datgene wat terugkomt in de verhalen van meerdere mensen, zoals een goede journalist bij verschillende bronnen zijn verhaal checkt, in plaats van steeds meer vragen te stellen aan een en dezelfde persoon.

Aanknopingspunt om die informanten te verzamelen is de jongere: wie zijn voor hem steunfiguren, mensen die hij of zij vertrouwt? Ouders, vrienden, familie, ex-leerkrachten worden gebeld of gezien door de onderzoekers. Steeds komen in de gesprekken dezelfde thema's of domeinen van de cirkel van veerkracht aan bod. Wie zijn vertrouwensfiguren voor deze jongere? Waar is deze jongere goed in, waaraan en met wie beleeft hij plezier? Welke vaardigheden moet hij meer onder de knie krijgen? Wat zijn typische eigenaardigheden, zaken waarin hij zich onderscheidt binnen de familie, van vrienden, van broers en zussen? Waar zit de zorgende kant van deze jongere? Trianguleren betekent in dit verband ook alle eerdere verslagen of schoolrapporten verzamelen en doorneemen. Zo bouw je een zo evenwichtig mogelijk beeld op.

In het contacteren van een brede waaier vertrouwenspersonen zit het antwoord op onze beginvraag: hoe kom je de krachten van een jongere op het spoor? In dit model vind je het spoor dus niet zozeer door zelf te graven, maar door contact te maken met mensen die de juiste ingang bij deze jongere hebben gevonden, die het vertrouwen van de jongere reeds hebben verdiend en vermoedelijk al een kijkje hebben mogen nemen in diens binnenwereld. Het diagnostisch proces wordt op die manier een verbindend gebeuren; de jongere merkt dat je veel moeite wilt doen om hem te leren kennen en dat versterkt de werkrelatie met hem. Je herin-

nert en bevestigt verschillende netwerkfiguren in hun rol als 'belangrijk', als 'bron van informatie', en als 'steunfiguur'. Dit versterkt de relatie tussen netwerkfiguur en jongere. En je bouwt zelf contacten op met het sociale systeem, de gehele context. Een win-winsituatie.

Het verloop van de verschillende gesprekken De audits vinden in de Verenigde Staten vooral plaats op vraag van scholen, rechtbanken en voorzieningen. Er wordt steeds zoveel mogelijk in duo's of teams van drie mensen gewerkt. Enkele sleutelgesprekken worden gevoerd samen met alle onderzoekers, andere gesprekken worden verdeeld over de teamleden. Een audit start met een gesprek met de individuele jongere in kwestie, in diens eigen biotoop van school, leefgroep en thuis. Gemiddeld gaan er ongeveer twintig uur naar de gesprekken, aan te vullen met tijd voor het doornemen van eerdere verslaggeving, voor teamoverleg en eigen verslaggeving.

De opbouw van ieder gesprek in de audit verloopt volgens drie stappen: het maken van verbinding, van een ecologische scan en van een tijdslijn.

Stap 1: Verbinding maken. Het is te verwachten dat de jongere, en iedere andere gesprekspartner, eerst een diagnose maakt van de onderzoeker: is die te vertrouwen? Het model baseert zich hier op de gouden regel uit het improvisatietheater: speel in op wat zich ook maar aandient. Een jongere die wegduikt achter zijn mobiele telefoon wil misschien wel iets kwijt over de snufjes van zijn laatste nieuwe toestel. Een opzichtig heavy-metal T-shirt heeft zeker een verhaal te vertellen. Wie met een lang gezicht de gespreksruimte binnen stapt, had vast en zeker leukere plannen in gedachten dan een gesprek met een hulpverlener, en wil daar misschien iets over kwijt.

Alert zijn en inspelen op wat een jongere boeit zijn belangrijke vaardigheden. De kwaliteit van contact zal immers mede bepalen wat de jongere zal tonen. De observator bepaalt mee wat er geobserveerd zal worden, dat inzicht is niet nieuw (Keeney, 1983). Voor elke wantrouwige ouder of ongemotiveerde jongere staat een setting of voorziening die er niet in geslaagd is vertrouwen te winnen of motivatie te wekken. Diagnostisch contact moet dus meer zijn dan het afnemen van vragenlijstjes. Een hulpverlener die van zijn cliënt de diagnose 'lastig mens' krijgt, wordt vermoedelijk getrakteerd op de mechanismen van vechten ('Be-moei je met je eigen zaken, je hebt in mijn leven niets te zoeken'), vluchten (zwijgen) of camoufleren (vertellen wat de ander graag wil horen).

Stap 2: Ecologische scan. Wanneer er voldoende contact is opgebouwd, wordt de jongere uitgenodigd iets te vertellen over vier belangrijke contexten: gezin, school, leeftijdsgenoten en buurt. Steeds is de magische vraag over elk van deze domeinen: wie vertrouw je hier? Ook de andere domeinen van de cirkel zullen in de mate van het mogelijke in elke context aan bod komen. Bijvoorbeeld met betrekking tot school: waarin verschil je van je klasgenoten, hoe zouden je klasgenoten je omschrijven (autonomie)? Hoe probeer jij op school je vrienden te helpen (altruïsme)?

Stap 3: Tijdslijn. Na deze foto in het hier en nu wordt tijd gemaakt om samen met de jongere stil te staan bij het verleden. Bedoeling is vooral zicht te krijgen op de gebeurtenissen die volgens de jongere zelf belangrijk zijn geweest in zijn of haar leven. Als onderzoeker ga je niet op zoek naar een zo volledig mogelijke anamnese, maar zoek je de analyse van de cliënt zelf. De lijn is meteen ook een uitnodiging om te spreken over de toekomst. Hoe wil je dat je leven er binnen een jaar uitziet: wie wil je dan nog om je heen hebben? Welke vaardigheden wil je beter onder de knie krijgen?

Als er recent enkele moeilijke gebeurtenissen waren, wordt hier uitgebreider bij stil gestaan. U raadt al welke thema's in die bevraging aan bod komen. Wie was er om je te helpen in deze situatie (verbondenheid)? Hoe heb je het aangepakt, welke vaardigheden zijn je goed van pas gekomen (zelfontplooiing)? Is die gebeurtenis iets typisch voor jou (autonomie)? Wat waren de gevolgen van jouw reacties voor anderen (altruïsme)?

Teambespreking De teambespreking volgt dezelfde opbouw als de gesprekken: er wordt stil gestaan bij de ecologische scan en de tijdslijn. Vervolgens wordt alle informatie geordend volgens de vier domeinen van de cirkel. Zo ontstaat een totaalbeeld: in welke mate slaagt de omgeving erin om de vier basisbehoeften van deze jongere te vervullen? Het perspectief van de jongere krijgt bijzondere aandacht: welke vragen en behoeften ziet de jongere zelf?

Bij het zoeken naar acties wordt op de eerste plaats gekeken naar de uitzonderingen op de problemen, de bestaande lichtpunten, hoe klein ook. Zoals in het oplossingsgericht denken worden deze uitzonderingen op de problemen benut: wat is er nodig om dit vaker te laten gebeuren, of minstens te behouden (De Jong & Berg, 2001)? Ook nu wordt er sterk ecologisch gedacht: wie kan er bij deze acties betrokken worden? Wat moet er eventueel door hulpverleners worden toegevoegd aan specifieke deskundigheid, aan extra energie? Uiteraard komt ook aan bod welke reeds aanwezige vaardigheden de jongere vaker en bewuster kan inzetten.

Het model blijft er vaag over of deze teambespreking samen met jongere en ouders plaatsvindt. De keuze voor samen lijkt logisch, en in de lijn van het model. Door ouders en jongere vanaf het begin te betrekken, vermijd je doodgeboren ideeën: het leek geweldig op de bespreking, maar het gezin zelf ziet het niet zitten. Het uitnodigen van jongere en ouders is ook een duidelijk appel op zelfsturing, op het nemen van eigen verantwoordelijkheid, en het respecteert de behoefte aan autonomie. De uitnodiging is op zichzelf al een mooi compliment en een belangrijk signaal: jullie zijn mensen met ideeën, jullie zijn in staat om beslissingen te nemen. En bovenal is het naar de jongere een teken van verbondenheid: er zijn mensen rondom jou die mee willen denken over je toekomst.

De resultaten: één verslag De informatie van al deze gesprekken en de afrondende bespreking wordt gebundeld in één verslag. Anders dan in klassieke multidisciplinaire diagnostiek, schrijven alle teamleden samen aan een verslag van vier à vijf pagina's. Deze kleine ingreep heeft grote effecten. Klassiek lezen verslagen als een optelsom van deelverslagen van disciplines zoals de gezinsbegeleider, de leefgroep, de psycholoog, de logopedist en de ergotherapeut, met op het einde een besluit dat probeert een synthese te brengen. Informatie staat daardoor versnipperd in het verslag, terwijl iedere discipline wel iets te vertellen heeft over het gezin, leeftijdgenoten enzovoorts. Zo heeft de psycholoog stilgestaan bij de beleving van ouderfiguren, de begeleiders in de leefgroep hebben aan den lijve ondervonden hoe makkelijk of moeilijk het is om afspraken te maken met ouders, hoe telefooncontacten verlopen, en de gezinstherapeut heeft communicatiepatronen gezien tijdens de gezinsgesprekken. Al deze informatie staat in aparte rubriekjes. De teambespreking gebeurt in de klassieke werkwijze meestal nadat ieder zijn verslag geschreven heeft. Dat maakt dat de opinies van ieder teamlid vaak al taai geworden zijn en weerbarstig tegen verandering.

Door samen een luikje over 'het gezin' te schrijven, ontstaat er een veel levendiger discussie. Door de continue interactie, feedback en aanvulling tijdens het schrijven ontstaat een dynamischer proces. Wanneer er sprake is van verschil in observaties, wordt dat gezien als een belangrijke bron van informatie die onder de microscoop wordt gelegd: wat maakt dat deze jongere, dit gezin in wisselende relaties wel of niet bepaalde competenties laat zien?

Onderstaande casus illustreert de kracht van proces en resultaten van een developmentaal audit.

*Casus: Indra**Achtergrondgegevens*

Indra is een Roma-meisje van thans elf jaar met een bewogen levensloop. Haar gezin komt in Duitsland voor het eerst in aanraking met de kinderbescherming. Indra is dan één jaar. Vader wordt gearresteerd, moeder blijkt spoorloos. De vier kinderen worden korte tijd geplaatst in een instelling. Ze worden daar in warrige omstandigheden door de ouders ontvoerd en het gezin vertrekt naar Frankrijk. In 2001 duikt het gezin op in België. De kinderen komen in een Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning voor een tijdelijke crisisopvang. Moeder is net bevallen van haar vijfde kind en komt een van de broers daar ophalen. Daarna verdwijnt ze definitief van het toneel. In 2002 komen de kinderen in een begeleidingstehuis terecht. Na een opname in de kinderpsychiatrie in 2006 wordt Indra in een internaat geplaatst. Vandaar belandt ze in 2010 voor twee maanden in een crisiscentrum. Gedurende dit hulpverleningsparcours stapelen de diagnoses zich op: reactieve hechtingsstoornis, ADHD, oppositioneel-opstandige gedragsstoornis, pervasieve ontwikkelingsstoornis NAO, lichte zwakzinnigheid, Gilles de la Tourette.

Proces

Op zoek gaan naar steunfiguren? Geen makkelijke opgave, zou je denken. Toch zijn er nog mensen rond Indra. Haar oudere zus, ondertussen negentien jaar, is een belangrijk figuur. Een voormalige individueel begeleider is nog steeds erg betrokken. Er is een steungezin waar Indra vroeger eens per maand naar toe kon, dat ook nog steeds contact houdt. Met duplopoppetjes worden deze mensen samen met Indra in beeld gebracht. Met elk van deze mensen wordt een afspraak gemaakt en met Indra zelf maken we haar levenslijn.

Uitkomst

Verbondenheid: Ondanks haar levensloop vol breuken en verlies lijkt Indra vooral een overlever. Ze kan mensen aan zich binden, zo ontdekt ook de leefgroepleiding. Humor, zorg vragen, oprechte emoties tonen: Indra wekt sympathie op, zoekt contact, zonder in allemansvriendjesgedrag te vervallen. Toch is ze duidelijk getekend: gevoelens van benadeling en verwerping worden snel opgeroepen. Indra heeft nood aan vaste grond onder haar voeten, in een setting die het relationele appel voldoende laag houdt: weinig groepswerking, voorspelbare

individuele aandacht en tijd in de dagstructuur. Daarnaast is het cruciaal om de mensen rondom haar (zus, steungezin, de vroegere individuele begeleider) te koesteren, en met hen te zoeken naar wat haalbare en duurzame engagementen kunnen zijn: een vaste beldag, een bezoeken per maand. Vooral de voorspelbaarheid en de continuïteit van betrokkenheid is cruciaal, eerder dan de omvang. Deze mensen verdienen alle mogelijke ondersteuning van professionele kant, zoals een begeleider die mee op bezoek komt en erbij blijft.

Zelfontplooiing: Indra verrast als een erg creatief meisje. Al na enkele dagen heeft ze haar kamer tot haar eigen terrein gemaakt, door een groot kartonnen huis te knutselen met allerlei maffiafiguren. Ondanks haar lage intelligentieniveau kan ze goed redeneren en verbanden leggen. Zelfstandigheid en zelfredzaamheid toont ze op vele vlakken. Ook op de computer en het internet vindt ze goed haar weg. Ze heeft duidelijk leervermogen. Een schools perspectief en het zoeken van een alternatieve dagbesteding die aansluit bij haar talenten is een belangrijk doel in de nabije toekomst. Een belangrijke gemiste vaardigheid, die stevast terugkomt in gesprekken, is de vaardigheid 'tot rust komen'. Op termijn lijkt speltherapie een goede ingang, gezien haar creatief talent, om woorden te geven aan die onrust. Momenteel lijkt echter een meer lichamelijke therapievorm nodig, om weer te leren voelen wat rust en onrust is, en hoe je van de ene toestand in de andere kan raken.

Autonomie: Indra worstelt duidelijk met haar Roma-identiteit. Ze spreekt haar moedertaal niet meer, ze weet weinig over de Roma-cultuur, maar is er wel nieuwsgierig naar. Zoeken op internet, kijken op YouTube naar Roma-dansen, Indra pikt het gretig op. Tijdens het maken van de levenslijn blijkt hoezeer ze een levensverhaal mist: 'ik heb al veel meegemaakt', zegt ze, maar veel gebeurtenissen lijken haar overkomen, zonder dat ze het verhaal er achter kent. Waarom heeft mama wel mijn broer meegenomen, en mij niet? Waarom moest ik plots naar de psychiatrie? Indra houdt erg vast aan de ankerpunten die ze heeft: de afscheidscadeaus van eerdere leefgroepen en een fotoalbum met foto's van haar ouders. Kennis vergaren over de Roma-cultuur, het leren van de Roma-taal en het invullen van de lege gaten in haar levensverhaal zijn belangrijke doelen in de toekomstige hulpverlening. In beide doelen kan haar oudere zus een belangrijke rol spelen, die wel nog contact blijkt te hebben met haar moeder en met een tante.

Altruïsme: Dit domein heeft Indra tot op heden weinig ontwikkeld. In de strijd om te overleven was er weinig tijd om te geven, om bezig te zijn met 'hoe is het met de anderen, hoe voelen zij zich door wat ik doe?' Heel af en toe zien we een flard 'morele ontwikkeling', als Indra bijvoorbeeld een reeks lelijke woorden zegt, en er dan aan toevoegt: 'Maar dat was niet tegen u.' Indra lijkt het beeld van zichzelf als 'bron van (over)last' sterk overgenomen te hebben. We geloven dat werken via dieren, hippotherapie, een kans kan zijn voor Indra om enerzijds te ontdekken dat ze kan zorgen, een goede leider kan zijn, en anderzijds ook iets te leren over de invloed van haar eigen gedrag ('Dit vindt je paard prettig, dat niet'). Verder zal het vooral via kleine, dagelijkse aanknopingspunten zijn dat Indra stilaan ontdekt dat ze ook iets fijns kan betekenen voor anderen. Bijvoorbeeld door verjaardagskaartjes te knutselen voor haar netwerk, of door na een bezoek een bedankje op te sturen.

Sterktes en zwaktes van het model

Inzoomen versus uitzoomen Maakt deze methodiek klassiek diagnostisch onderzoek overbodig? Nee, natuurlijk blijft het belangrijk om met de nodige vakkennis vast te kunnen stellen of er sprake is van een ontwikkelingsstoornis als ADHD of autisme. Natuurlijk blijft een intelligentiebepaling belangrijk. De toegevoegde waarde van de developmental audit is dat het diagnostisch denken niet stopt bij het vaststellen van een stoornis, maar dat het daar juist begint. Veel wezenlijker in diagnostiek is de vraag: wat is de impact van deze beperking op de ontwikkeling van relaties? Op het omgaan met groepsdruk? Op het opbouwen van een evenwichtig, realistisch zelfbeeld? De meerwaarde van het developmental audit-model ligt in dit uitzoomen, in de brede panoramische kijk die soms verloren dreigt te gaan. Een gedachte die we mooi terug vinden in het citaat van Norcross aan het begin van dit artikel, een pleidooi om bezig te zijn met 'welke persoon, welk gezin en welke samenleving zitten er achter de stoornis', in plaats van met de vraag 'welke stoornis heeft deze persoon?'

Dit uitzoomen staat haaks op het huidige dominante denken dat zegt: inzoomen op de kindproblematiek, de diagnose, om daar dan een evidence-based behandelpakket aan vast te hangen. De kracht van het uitzoomen is tegelijk deels ook een eerste zwakte in het model. Het is goed om vast te stellen dat er bijvoorbeeld werk te doen is aan relationele

stabiliteit. Maar zoals vaker in jeugdhulp is niet zozeer de ‘wat-vraag’ de moeilijke vraag (wat moet er hier gebeuren), maar vooral de handelingsgerichte ‘hoe-vraag’ (hoe kunnen we dat aanpakken). En daar blijft ook dit model te stil over. De kapstok van vier domeinen is beslist handig, maar wat hang je er vervolgens aan?

Het vergroten van de kring Het verbreden van de kring van ‘informanten’ is beslist een ander origineel facet in de audit. De ecologische denkwijze wordt hiermee systematisch doorgetrokken in het diagnostisch handelen. Maar het is vreemd dat zo’n uitgesproken ecologisch model niet verder gaat in ‘contextdiagnostiek’. Er is weinig aandacht voor de interactie tussen de verschillende contexten. Je kan verwachten dat er ook taal en concepten worden gezocht om de vaardigheden waarover de omgeving moet beschikken verfijnd in beeld te brengen. De ecologie wordt betrokken, als informant, maar wordt niet zelf onder de microscoop gelegd. Verbondenheid vraagt van de betrokkenen zaken als stabiliteit, positieve betrokkenheid en interesse en tijd maken voor elkaar. Zelfontplooiing vraagt inspirerende leermeesters met geduld, realistische verwachtingen en oog voor de volgende fase van ontwikkeling. Autonomie vraagt een goede mix van toezicht en experimenteerruimte. Altruïsme vraagt voorbeelden van en kansen tot sociaal engagement. Het zou het model zeker verrijken als er meer invulling wordt gegeven aan de vaardigheden waar gezonde gezinnen, scholen en buurten over moeten beschikken. De kracht van diagnostiek zit hem immers in het detail, in het nuance brengen in wat wel goed zit, en in wat extra aandacht vraagt. Die nuance ontbreekt voorlopig nog te veel. ‘Er is werk aan de relationele winkel’ is een vaststelling waarmee je niet erg opschiet. Welke schappen staan leeg, en waar zit het aanbod wel goed, wat zijn betrouwbare leveranciers? Dat is de informatie die je nodig hebt als je vooruit wil.

Developmental audit toegepast op ouderschap Het verraste ons dat de auteurs de bril van de cirkel enkel gebruiken voor de jongere. We gaven eerder al aan dat we deze vier universele basisbehoeften in alle levensfasen herkennen. Zeker ook in het kijken naar ouders is het model inspirerend. Wat is de impact van een residentiële opname op deze vier behoeften voor ouders, vroegen we ons bijvoorbeeld af. De opname brengt scheiding, en dat is vaak voor ouders een bron van ambivalente gevoelens. Ze brengt ook vaak spanning in het familiaal netwerk rondom ouders: wat hebben jullie nu gedaan (verbondenheid)? Aan de opname kleeft, alle goede intenties van hulpverleners ten spijt, onmiskenbaar

vaak een gevoel van mislukken, tekortschieten als ouder (zelfontplooiing). Opname gaat onmiskenbaar ook gepaard met het afgeven van veel autonomie. Er zijn plots heel veel regels, dingen die gevraagd en afgesproken moeten worden. De residentie biedt ouders weinig kansen om ook hun talenten en vaardigheden te tonen (altruïsme).

Waarmee we enkel willen illustreren dat ook in het leven van ouders deze thema's leven, en dat dit kompas ook voor een voorziening nuttig kan zijn. Zo kan een oudergroep een plek zijn waar ouders aan elkaar kunnen geven, hun lotgenotendeskundigheid kunnen uitwisselen. Of een familiedag, zodat grootouders, tantes en ooms die voorziening eens kunnen zien. Of aanwezigheid van de ouders op de teambespreking waar het handelingsplan wordt vastgelegd. Het zijn maar enkele elementen in de werking van onze voorzieningen waar we proberen in te spelen op de basisbehoeften van ouders.

Besluit

Observeren en diagnostiek is ook interveniëren. De vragen die je stelt brengen dingen onder de aandacht van je cliënt (Morse, 2008). Heb je het uitgebreid over het 'wat loopt wanneer, waar en sinds wanneer misverhaal', dan versterk je vermoedelijk de machteloosheid en moedeloosheid. Netwerkfiguren bevragen is, los van wat het oplevert aan beeldvorming, een belangrijk signaal naar de jongere. We willen je echt leren kennen en praten niet alleen met diegenen die over jou klagen. Jongeren reageren enthousiast: 'Wow, zeggen die mensen dat over mij?' Voor de steunfiguren is het gesprek een herinnering aan wat ze betekenen voor deze jongere, iets waar ze zich vaak niet zo van bewust zijn. Allemaal goede redenen om enthousiast voor deze methodiek te kiezen.

Maar het betrekken van de kring van netwerkfiguren vraagt extra tijd en energie. Het is niet gewoon een kwestie van een vragenlijstje extra in de testbatterij schuiven. Het lijkt ons een droomstart voor ieder hulpverleningstraject, maar helaas zeer arbeidsintensief. Zelf geloven we dat het essentieel is om de context liefst nog voor de start van een opname te betrekken. In die periode is het besef van crisis en de nood aan verandering bij iedereen het grootst. Die energie riskeert weg te vallen wanneer er een opname komt. De residentie wordt dan niet langer de plek waar er naar een oplossing gezocht zal worden, maar riskeert als de oplossing gezien te worden, en komt onder druk om zo lang mogelijk door te werken en de zorg zo veel mogelijk over te nemen.

We pleiten dan ook sterk voor een 'begeleide ingroei' in de voorziening, een uitgebreid ambulant voortraject van enkele weken, waarin de developmental audit kan plaatsvinden. Zo kan een eventuele opname starten vanuit een plan dat oog heeft voor de vier basisbehoeften, in plaats van dat dit plan tussen de drukte van crisissen, grote en kleine conflicten door vorm moet krijgen.

Dit artikel kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Gemeenschapscommissie (Brussel). Meer info over de developmental audit vind je op www.reclaiming.com.

Mattias Bouckaert is psycholoog en verbonden aan OBC-Espero te Haren (B.).

E-mail: mattias.bouckaert@obc-espero.org.

Hendrik Van Moorter is psychiater en verbonden aan OBC-Espero te Haren (B.).

Ann Ghilain is psycholoog en verbonden aan OOC 't Pasrel Schaarbeek te Schaarbeek (B.).

Kathleen Smeers is maatschappelijk assistent en criminoloog en verbonden aan OOC 't Pasrel Schaarbeek te Schaarbeek (B.) en 't Pasrel Halle te Groot-Bijgaarden (B.).

Samenvatting Ondanks herhaalde pleidooien voor empowerment en werken vanuit eigen krachten, krijgt competentiegericht diagnostiek relatief weinig aandacht in onderzoek en klinische praktijk. In deze bijdrage stellen wij de developmental audit voor. Het is een diagnostisch model dat een integraal beeld probeert te geven van het functioneren van kinderen en jongeren, door personen uit het sociaal netwerk te betrekken in het onderzoek. Het diagnostisch model heeft uitdrukkelijk aandacht voor positieve elementen in het individu en het systeem.

Literatuur

- Brendtro, L. (2009). Mondelinge mededeling.
- Brendtro, L., Brokenleg, M., & Van Bockern, S. (1990/2002). *Reclaiming children and youth — Our hope for the future*. Bloomington: Solution Tree.
- Brendtro, L., Mitchell, M., & McCall, H. (2009). *Deep brain learning — Pathways to potential with challenging youth*. Albion: Circle of Courage Institute & Starr Commonwealth.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (ed.) (2005). *Making human beings human — Bioecological perspectives on development*. Thousands Oaks: Sage Publications.
- De Jong, P., & Berg, K. (2001). *De kracht van oplossingen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Hamlin, J., Wynn, K., & Bloom, P. (2008). Social evaluation by preverbal infants. *Pediatric Research*, 63, 219.
- Hofstede, G., & Hofstede, J.G. (2005). *Allemaal andersdenkenden — Omgaan met cultuurverschillen*. Amsterdam: Contact.
- Keeney, B. (1983). *The aesthetics of change*. New York: Guilford.

- Korczak, J. (1919). *Hoe houd je van een kind*. Utrecht: Bijleveld.
- Korczak, J. (1929). *Het recht van een kind op respect*. Amsterdam: SWP.
- Montessori, M. (1967). *The absorbent mind*. New York: Holt, Rinehart, & Winston.
- Morse, W. (2008). *Connecting with kids in conflict — A life space legacy*. Lenox: Reclaiming Children and Youth & Starr Commonwealth.
- Norcross, J. (2002). *Psychotherapy relationships that work — Therapist contributions and responsiveness to patients*. Oxford: Oxford University Press.
- Ratey, J. (2002). *A user's guide to the brain — Perception, attention, and the four theaters of the brain*. New York: Vintage Books.
- Redl, F., & Whineman, D. (1951). *Children who hate*. Glencoe: The Free Press.
- Redl, F., & Whineman, D. (1952). *Controls from within*. Glencoe: The Free Press.